

ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКОЙ АДУКАЦЫІ: ПОГЛЯД ПЕДАГАГІЧНЫХ РАБОТНІКАЎ ШКОЛЬНЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОВАЎ МАГІЛЁўСКОЙ ВОБЛАСЦІ

В статье на основе ответов магилевских педагогов представлены результаты эмпирического исследования проблем школьного образования в Беларуси. В ходе систематизации определены следующие главные проблемы: чрезмерный оборот документации, большой объем работы с документами и отчетами; перегрузка и частые изменения в учебных программах и недостаточная методическая поддержка; слабая материальная база школы; низкий статус педагогов; перегрузка учителей непрофильными обязанностями и т.д.

Ключавыя словы: праблемы адукацыі, настаўнікі, Магілёў, Беларусь.

The article presents the results of an empirical study of problems of school education in Belarus on the basis of the answers of Mogilev educators. The following major problems were identified in the course of systematization: excessive documentation turnover, large volume of work with documents and reports; overload and frequent changes in curricula and insufficient methodological support; weak school facilities; low status of teachers; overloading teachers with non-core responsibilities, etc.

Keywords: problems of education, teacher, Mogilev, Belarus.

Для паспяховага функцыянавання сістэмы адукацыі важны сталы маніторынг тых праблем і выклікаў, якія ставіць перад сістэмай адукацыі час і грамадства. Пры знаёстве з сучаснай педагагічнай літаратурай кідаецца ў вочы, што слова “праблемы” сустракаецца ва многіх назвах канферэнцый, выпусках зборнікаў прац, анонсах часопісаў [1; 4]. У дадзеным дакладзе нас цікавіць погляд на дыскurse адукацыйных праблем Беларусі знутры сістэмы – з пункту гледжання саміх настаўнікаў. З канца 2017 і да пачатку 2019 гг. на курсах павышэння кваліфікацыі ў “Магілёўскім дзяржаўным абласным інстытуце развіцця адукацыі” педагогі выконвалі на нашых занятках вучэбнае заданне, у якім неабходна было вызначыць самыя галоўныя праблемы беларускай адукацыі. На рашэнне задачы давалася да дзесяці хвілін часу, для таго каб вылучаліся найбольш актуальныя праблемы. Усяго выканала заданне 649

магілёўскіх педагогаў розных катэгорый. З іх 162 мелі педагагічны стаж да пяці гадоў, 134 – 6-15 гг.; 177 – 16-25 гг.; 176 – звыш 25 г. Большасць апытаных – 531 жанчыны (81,8%), толькі 118 – мужчыны (18,2%). З іх 207 чалавек працавалі ў Магілёве, 130 – у Бабруйску, 312 – у іншых раёнах Магілёўскай вобласці.

Вынікі аналізу адказаў магілёўскіх настаўнікаў прайшлі апрабачню на канферэнцыі “Навукова-метадычнае суправаджэнне павышэння кваліфікацыі педагогаў: вопыт, праблемы, перспектывы” у 2018 г. [1]. У 2019 г. на канферэнцыях у МДУ імя А. А. Куляшова намі былі выкладзены думкі настаўнікаў гісторыі і настаўнікаў пачатковых класаў пра існуючыя праблемы адукацыі [2; 3]. Канчатковыя вынікі даследавання намі прадстаўляюцца на сёлетняй канферэнцыі. Галоўнай мэтай дакладу з’яўляецца сістэматызацыя і градацыя сучасных праблем школьнай адукацыі, а таксама выяўленне матываў і прычын меркаванняў педагогаў.

На адкрытае пытанне “Якія праблемы беларускай адукацыі вы лічыце самымі галоўнымі?” з боку магілёўскіх педагогаў было атрымана 2 603 самых разнастайных адказаў, у сярэднім чатыры на аднаго адказаўшага. З улікам пытанняў анкеты па вывучэнні прафесійнай кампетэнтнасці педагагічных работнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі, якую праводзіла Акадэмія паслядыпломнай адукацыі ў 2016–2018 гг. [5, с. 12–14], думкі педагогаў былі намі аб’яднаны ў групы.

Галоўныя праблемы.

Найвялікшай праблемай школьнай адукацыі больш паловы (53%) настаўнікаў і педагогаў палічылі “запішную колькасць дакументацыі, вялікі яе абарот, бюракратызацыю вучэбнага працэсу і сістэмы адукацыі”. Настаўнікаў моцна хвалюе тое, што “занятасць настаўніка не вучобай, а паперамі” перапакджае навучальнаму працэсу [2, с. 107; 3, с. 224]. “Мы больш працуем на паперу, а на вучняў не хапае часу”, – з жалем канстатавала настаўніца беларускай мовы. Адзначым, што настаўнікі пачалі мець на ўвазе і электронныя “паперы”, і публікацыі ў інтэрнэце. Многія настаўнікі ў якасці галоўнай прычыны сваёй незадаволенасці адзначылі “непатрэбнасць” шмат якіх дакументаў, якія ім прыходзіцца запаўняць і складаць.

Другой па значнасці праблемай школьнай адукацыі палова (50,7%) настаўнікаў і педагогаў палічыла недахопы вучэбных планаў і праграм, іх перагрузку і частыя змены ў праграмах. Да таго ж, амаль у кожным трэцім адказе (31,6%) яны напісалі пра недахоп метадычнай і спецыяльнай літаратуры або пра няякасныя падручнікі. Калі аб’яднаць гэтыя дзве праблемы, а вучэбныя праграмы і змест падручнікаў непарыўна звязаны, то менавіта яны хваляюць чатырох з пяці настаўнікаў (82,3%). У выніку ў большасці настаўнікаў складаецца ўражанне, што праграмы і падручнікі ствараюць людзі, якія не працавалі з навучэнцамі.

Трэцяй па важнасці праблемай амаль палова (47%) педагогаў палічыла “нізкі статус і прэстыж прафесіі ў грамадстве, малую зароботную пла-

ту педагогаў”. Сапраўды, на працягу XX – пачатку XXI стст. адбывалася своеасаблівая дэсакралізацыя статусу настаўніка. “Становішча настаўніка, як абслугоўваючага персаналу” хвалюе ўсе катэгорыі педагогаў. Як можна зразумець, невысокі статус і прэстыж настаўніцкай працы на іх думку найперш звязаны з нізкім заробкам работнікаў школ і неабходнасцю выконваць “ненастаўніцкія функцыі. Адметна, што частка настаўнікаў распыфравала прычыну сваёй незадаволенасці не заробкамі, а іх “неадпаведнасцю высілкам” [3, с. 224]. Настаўнік працоўнага навучання сфармуляваў гэта так: “Вялікі кошт маленькай зарплаты настаўніка”.

Сярод галоўных праблем педагогі таксама назвалі “слабое фінансаванне, і стан матэрыяльнай базы ўстановаў адукацыі”, што рознымі словамі пазначыла больш за дзве пятае (44,2%) настаўнікаў. Агульны пафас выказванняў па гэтай праблеме заключаецца не ў адсутнасці ўмоў для працы, а ў тым, што “матэрыяльная база не адпавядае духу часу”.

Важныя праблемы.

Больш за чвэрць (29,7%) настаўнікаў адзначыла як праблему “Працэс навучання і выхаваўчую работу”. Пры распыфроўцы гэтай праблемы, настаўнікі пісалі пра перапоўненыя класы, шосты рабочы дзень, складанасць выхаваўчай работы, цяжкасць класнага кіраўніцтва і “аптымізацыю” (закрыццё) школ. Была адзначана таксама вялікая колькасць кантрольных работ і розных тэстаў. Адзначаецца як праблема навязванне ўдзелу ў разнастайных конкурсах, якія ў многіх выпадках выконваюцца самімі педагогамі. Настаўнікі скардзяцца, што неабавязковыя конкурсы, становяцца для іх абавязковымі і нават “прымусовымі”. На думку многіх настаўнікаў з’яўляецца праблемай, тое, што “школа нясе адказнасць не толькі за вучэбны працэс, але і за тое, што адбываецца з навучэнцамі ў сем’ях і за сценамі школ”, а органы кіравання лічаць такую сітуацыю цалкам нармальнай.

Чвэрць (25,1%) настаўнікаў і педагогаў школ паскардзілася на “перапрацоўкі і няпрофільную дзейнасць педагогаў”: неабходнасць правяраць печкі і ўстаноўку пажарных апавяшчальнікаў; “працаваць за сацыяльных работнікаў”; “электрыкаў” і “бухгалтараў”; удзельнічаць у мерапрыемствах выканкамаў; “займацца падпіскай”, удзельнічаць у выбарчых кампаніях і г.д. Настаўніца рускай мовы катэгарычна: “Настаўнік перастаў быць настаўнікам, ён цяпер міліцыянер, пажарны, доктар, орган апекі, але не настаўнік”. Тое, што ўказаная праблема істотная, пацвярджаюць і даследаванні расійскіх калег [6, с. 82 – 96, 133 – 138]. І зноўку, большасць настаўнікаў сутнасць праблемы бачаць у тым, што няпрофільная дзейнасць замянае ім ясна выконваць свае абавязкі. У тым ліку па гэтай прычыне большасць настаўнікаў без ахвоты пагаджаюцца выконваць абавязкі класнага кіраўніка.

Узаемаадносіны з адміністрацыяй навучальных устаноў, органамі кіравання сістэмай асветы, праверкі і атэстацыі турбуюць настаўнікаў. Іх

адзначыла пятая частка (20,3%) педагогаў. У школах сапраўды, на думку настаўнікаў, задужа многа маніторынгаў, зрэзаў, праверак і г. д. Але больш хваляе магільёўскіх педагогаў тое, што “бясконцыя праверкі не даюць прадукцыйна працаваць, адымаюць процьму часу”, “не даюць засяродзіцца канкрэтна на дзетках”. Таксама апошнім часам сталі гучаць думкі аб шкоднасці “працэнтаманіі ў адэнцы ведаў”, “тонкі за рэйтынгам школы” і “за алімпійднымі месцамі”. А ў выніку работа ўсё часцей арыентавана на “добрыя паказчыкі”.

Праблемы.

“Цяжкасці ва ўзаемаадносінах з бацькамі гадаванцаў і навучэнцаў, нежаданне бацькоў займацца выхаваннем сваіх дзетак” пазначылі 17,9% настаўнікаў. З-за таго, што ва многіх сем’ях бацькі не займаюцца выхаваннем сваіх дзетак, як падаецца педагогам, “школа цяпер выконвае выхаваўчыя абавязкі сям’і”. Агульная выснова – “задужа многа волі дадзена бацькам!” У выніку сфарміравалася непаважлівае стаўленне часткі бацькоў да педагогаў, што “стала немагчыма абараніць сваю пазіцыю перад адміністрацыяй і бацькамі”.

Пра “маральна-псіхалагічныя ўмовы працы ў школе, псіхалагічны дыскамфорт, адсутнасць свабоды ў педагогаў, яго неабароненасць, кантрактную сістэму” напісаў кожны сёмы педагог (15,4%).

Прыемна адзначыць, што “узаемаадносіны і праблемы звязаныя з навучэнцамі” не з’яўляецца сур’ёзнай праблемай для настаўнікаў (14%). Амаль усе праблемы звязаныя з дзецьмі настаўнікі звялі да “нізкай матываванасці навучэнцаў на вучобу”.

Як асобную праблему нечакана многа настаўнікаў (10,3%) вылучыў “непрадуманасць і непаслядоўнасць школьных рэформаў, няспыннае рэфармаванне школьнай сістэмы” ці “няспынную рэфармацыю”.

Няўвагу да беларускай мовы з боку дзяржавы, цяжкасці навучання на беларускай і рускай мовах пазначыла толькі 8,3% апытаных. Гэта праблема відавочна больш актуальна для настаўнікаў пачатковых класаў (21,6%).

Недахоп кваліфікацыі і неабходных кампетэнцый настаўнікаў адзначыла толькі 8% педагогаў, якія не бачаць у гэтым вялікай праблемы.

Значная колькасць адказаў аказаліся ў катэгорыі “іншыя” (23,9%).

“Непраблемы” у сістэме адукацыі.

Адзітанне дакладна вызначыла пытанні і сітуацыі ў адукацыі Беларусі, якія часам нам падаюцца праблемамі, а насамрэч з’яўляюцца “інфашумам” або “падманлівымі” праблемамі. Па першае, для настаўнікаў дзесяцібальная сістэма не з’яўляецца істотнай праблемай, як і пачатак работы школ [1]. Павелічэнне пенсійнага ўзросту і цяжкасць выхаду на пенсію па выслуге гадоў адзначылі 10 (1,5%) педагогаў. Кантрактную сістэму як праблему педагогі пазначаюць крайне рэдка.

Высновы. Як бачна, магільёўскія педагогі разглядаюць праблемы адукацыі праз прызму сваёй прафесійнай дзейнасці. Дыягностыка праблем

школьнай адукацыі дастаткова жорсткая ў выкладанні настаўнікаў. Тым не менш, працэнт адзначыўшых тую ці іншую праблему некалькі ніжэй за тыя, якія прадэманстравалі педагогі пад час закрытага анкетавання, якое праводзіла ў 2016–2018 гг. аналітычная група аддзела сацыялогіі адукацыі і павышэння кваліфікацыі Акадэміі паслядыпломнай адукацыі [5, с. 12–14].

Характэрна, што настаўнікі скардзяцца не столькі на “папэратворчасць”, матэрыяльныя цяжкасці ці нагрузку, колькі на складанасць сумяшчэння прафесійных абавязкаў з дадатковай і на іх погляд часта непагрэбнай нагрузкай, якая ім замінае выконваць абавязкі па навучанню і выхаванню школьнікаў. Большасць настаўнікаў пагаджаецца з тым, што настаўнік “павінен выконваць адну самую галоўную задачу – вучыць”. Звяртае на сябе ўвагу і тое, што большасць праблем, пра якія напісалі настаўнікі магілёўскіх школ, не звязаны з асабістымі якасцямі настаўнікаў, эфектыўнасцю іх працы ці навыкамі камунікацыі.

Безумоўна трэба ўлічваць, што дадзеныя крытычныя вынікі аднабаковыя. Тым не менш, ведаць пункт гледжання настаўнікаў, іх стаўленне да праблем адукацыі, меркаванні аб перашкодах у выкананні прафесійных абавязкаў жыццёва неабходна для прыняцця прадуманых рапцэнняў у гэтай сферы, для змены сітуацыі да лепшага.

Літаратура

1. Агееў, А. Р. Праблемы беларускай адукацыі вачыма магілёўскіх настаўнікаў / А. Р. Агееў // Научно-методическое сопровождение повышения квалификации педагогов: опыт, проблемы, перспективы : сборник тезисов IV Республиканской научно-практической конференции. 3 мая 2018 года, г. Могилев / редкол.: М. М. Жудро [и др.] ; под общ. ред. В. Н. Гириной. – Могилев : МГОИРО, 2018. – С. 215–217.
2. Агееў, А. Р. Погляд магілёўскіх настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства на праблемы беларускай адукацыі і пазітыўныя фактары працы ў школе / А. Р. Агееў // Копытинские чтения – III : сборник статей Международной научной конференции / под общ. ред. А. М. Авласовича. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2020. – С. 107–109.
3. Агееў, А. Р. Погляд магілёўскіх настаўнікаў пачатковых класаў на праблемы школьнай адукацыі Беларусі / А. Р. Агееў // Современные тенденции развития начального и эстетического образования : сборник статей Международной научно-практической конференции, посвященной 60-летию факультета начального и музыкального образования (28 марта 2019 г.) / под общ. ред. С. П. Чумаковой. – Могилев : МГУ имени А.А. Кулешова, 2019. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. – С. 224–226.
4. Актуальныя праблемы гістарычнай навукі і адукацыі : зб. навук. арт. / пад рэд. С. В. Марозавай. – Гродна, 2014. – 356 с.
5. Профессиональная компетентность педагогических работников республики Беларусь. Информационно-аналитические материалы по результатам

социологического исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.academy.edu.by/files/podrazdelenia/sotsiologia/inf_analit%20mater_sotsiologia.pdf. – Дата доступа: 01.04.2020.

6. Шереги, Ф.Э. Условия труда педагогов: хронометрический и социо-логический анализ / Ф. Э. Шереги, А. Л. Арефьев, П. Е. Царьков. – Москва : Центр социологических исследований, 2016. – 327 с.